

Keltové a jejich jazyky 2

Klasifikace keltských jazyků

Lucie Vinšová
Masarykova univerzita 2017

Historie zařazení keltských jazyků do jazykové rodiny

Keltské jazyky zaujímají důležité místo v rané historii indoevropské lingvistiky. Důkaz, že Irština a další keltské jazyky jsou příbuzné řečtině, latině a sanskritu byl jeden z opravdových triumfů mladé jazykovědy, neboť tyto jazyky se na první pohled jeví velmi odlišné.

Příbuznost jednoho z keltských jazyků, velštiny, s latinou a řečtinou byla rozeznána dříve, než příbuznost velštiny např. s irštinou. Zasloužil se o to už v roce **1194 velšský učenec Girald Kambrijský** (lat. Giraldus Cambrensis). Ve svém "Popisu Walesu" (*Descriptio Cambriae*) srovnal několik velšských slov s jejich latinskými a řeckými ekvivalenty. V několika případech šlo skutečně o slova zděděná ze společného prajazyka (např. velš. **haul** "slunce": lat. *sōl*, ř. *hélios*, **halein** "sůl": lat. *sal*, ř. *hals*, **enou** "jméno": lat. *nómen*, ř. *ónoma* [Ónoma]).

Během 16. a 17. st. – rozeznány podobnosti mezi ostrovními keltskými jazyky a jazyky kontinentální Evropy (irština a řečtina, velština a klasické jazyky, irština a jazyky germánské).

Vlastní příbuznost mezi brythonskou a goidelskou větví rozeznal až r. 1632 J. Davis.

V roce **1707 vydal E. Lhuyd**, velšský antikvář, přírodovědec a filolog, dílo *Archaeologia Britannica*, které je možno pokládat za **první pokus o srovnávací gramatiku keltských jazyků.**

Z Václav Blažek, Keltské jazyky

Keltské jazyky patří mezi tzv kentumové (**centum**) jazyky. Ad základní rozdělení indoevropských jazyků

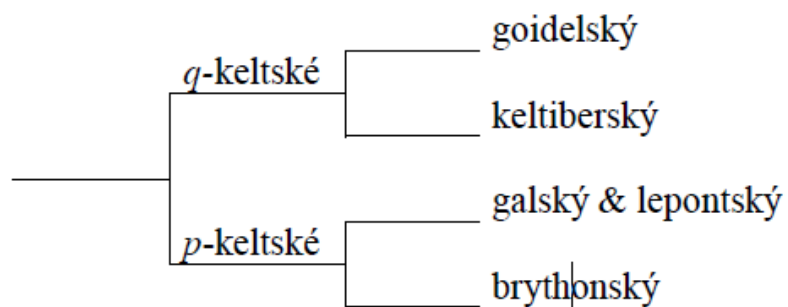
(V avestštině se „sto“ vyslovilo [satəm], proto **satemové jazyky**, například staroindicky satám, praslovansky sъto, litevsky šimtas, lotyšsky simts, podobně se vyslovuje “sto” i ve slovanských jazycích. Satemové jazyky zahrnují **indické, baltské, indoíránské, slovanské** jazyky, dále **arménštinu, tráctinu, albánštinu** aj.

Naproti tomu se ve staré latině četlo c jako [k] a **centum** (číslovka sto se vyslovila jako kentum, proto **kentumové jazyky**, například řecky ha katon [heketon], gótsky hund [hund], německy hundert, anglicky hundred [handrid]. Mezi kentumové proto patří jazyky **germánské, keltské, italské** atd.

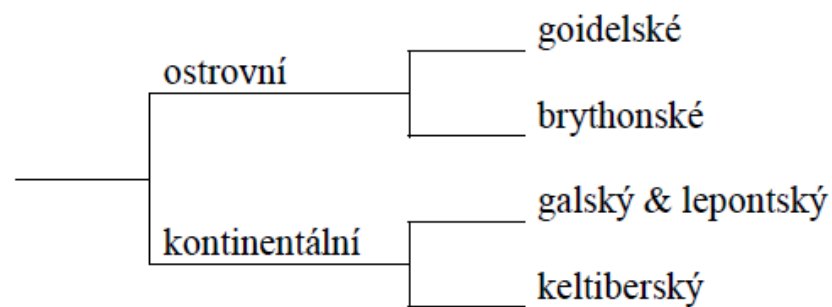

Map showing the approximate extent of the **centum** (blue) and **satem** (red) language areas.

V klasifikaci keltských jazyků si konkurují dvě schémata:

(H. Pedersen, K.H. Schmidt)

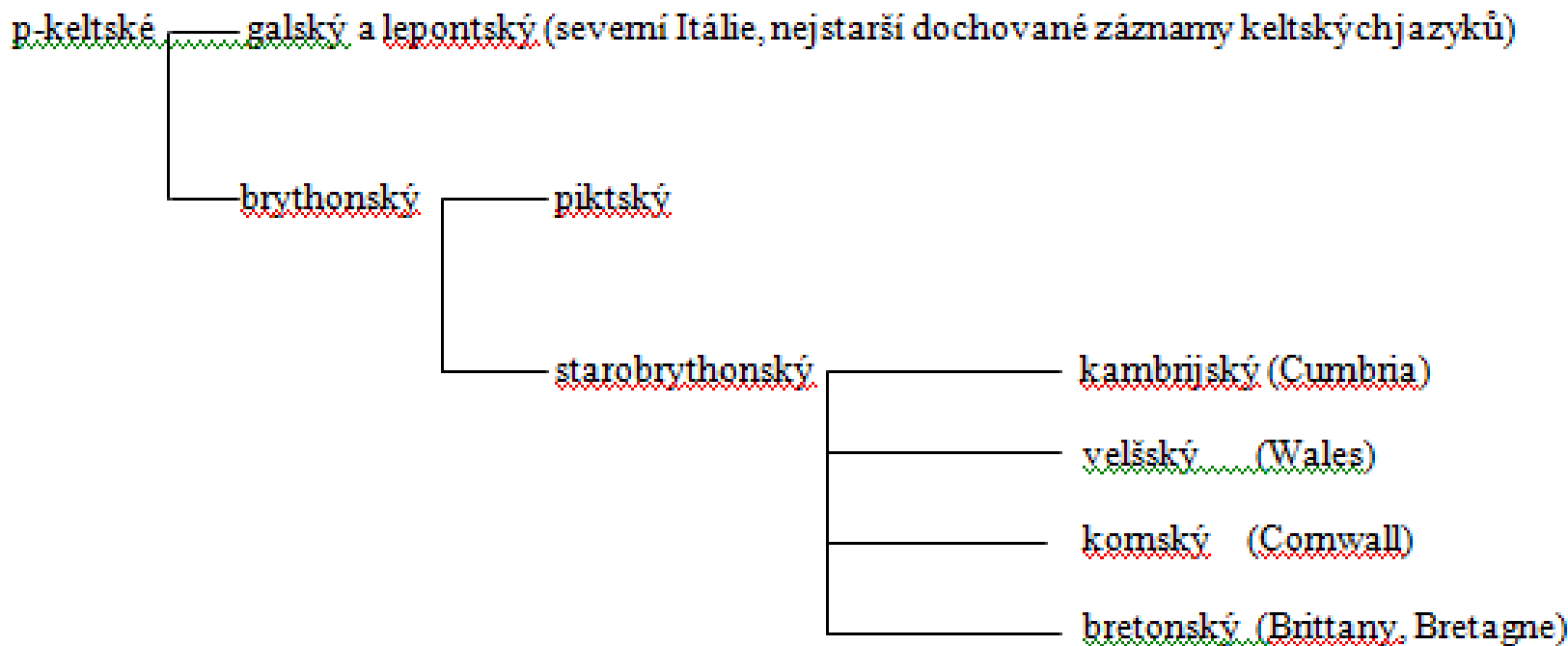
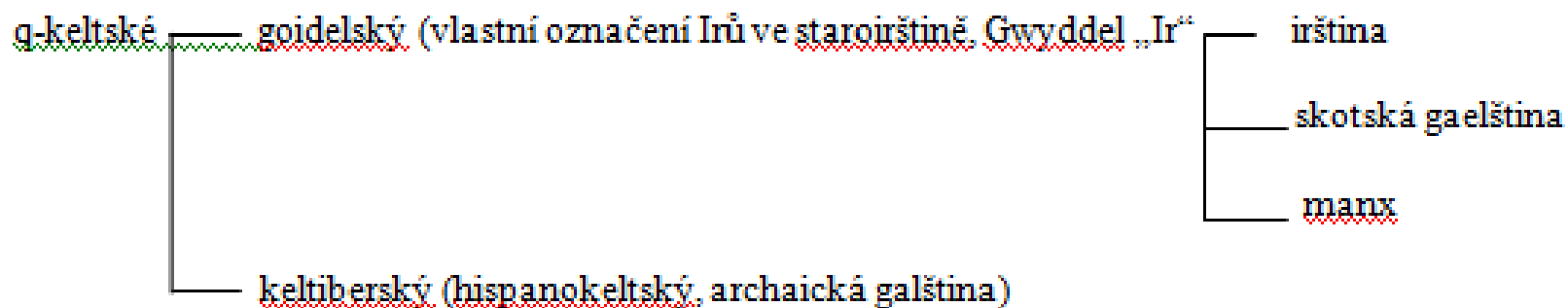
(P. Schrijver, C. Watkins)

Tato klasifikace vychází z různého vývoje **ie. labioveláry *k^w**, konkrétně jejího zachování u **q-keltských jazyků** nebo její změny v **p** u **p-keltských jazyků**, tj. tradičního modelu, který reprezentuje např. H. Pedersen nebo K.H. Schmidt .

ie. *k^w se v keltiberském (hispanokeltském) jazyce, jakožto i v některých raných dialektech galštiny (kde je vnímáno jako archaismus) a v písmu ogam (kde se přepisuje jakožto latinské Q, odtud název), objevuje jakožto **/k^w/**, které vede ke **/k/** v jazycích goidelských (irština, skotská gaelština a manx).

V galských, lepontských a brythonských jazycích se projevuje jakožto **/p/**.

Příklad: raná galština: cenn, velš pen(n), "hlava"; raná gal. mac(c), velš. map, "syn".

Základní číslovky v keltských jazycích

	keltiberský	st.irský	n.irský	gaelský	manx	velšský	kornský	bretonský	galský
1		<i>oín- óen-</i>	<i>aon</i>	<i>aon</i>	<i>unnane</i>	<i>un</i>	<i>vn</i>	<i>un</i>	
2 m. f.		<i>dáu</i>	<i>dó/dhá</i>	<i>dṛ</i>	<i>jees</i>	<i>dau dwy</i>	<i>dew dyw</i>	<i>daou diou</i>	<i>uo-dui "2x"</i>
3 m. f.	<i>tiris ak. sg.</i>	<i>trí h- téoir</i>	<i>trí</i>	<i>trē</i>	<i>tree</i>	<i>tri tair</i>	<i>try, tri te(y)r, tyyr</i>	<i>tri teir</i>	<i>tidres</i>
4 m. f.	<i>ku[etu(o)r]i</i>	<i>cetha(i)r cethéoi r</i>	<i>ceathair ceithre</i>	<i>ceithir</i>	<i>kiare</i>	<i>pedwar pedair</i>	<i>peswar peder, -yr</i>	<i>pevar peder</i>	<i>petuar[ios] (ord.)</i>
5	<i>kuekue-</i>	<i>cóic</i>	<i>cúig</i>	<i>cóig</i>	<i>queig</i>	<i>pump</i>	<i>pump</i>	<i>pemp</i>	<i>pinpe-, pompe-</i>

Z Václav Blažek, Keltské jazyky

LANGUAGES IN BRITAIN

CIRCA 55BC

Pictish, spoken north of the Clyde and Forth was a Brythonic language or at least a close relative.

These areas would not begin speaking Goidelic languages until around 360AD as a result of Irish colonisation.

Gaulish was a Celtic language spoken in much of what is now France in Roman times.

Brythonic Celtic Modern Welsh belongs to this language group.

Goidelic Celtic Modern Irish Gaelic, Scottish Gaelic and Manx belong to this language group.

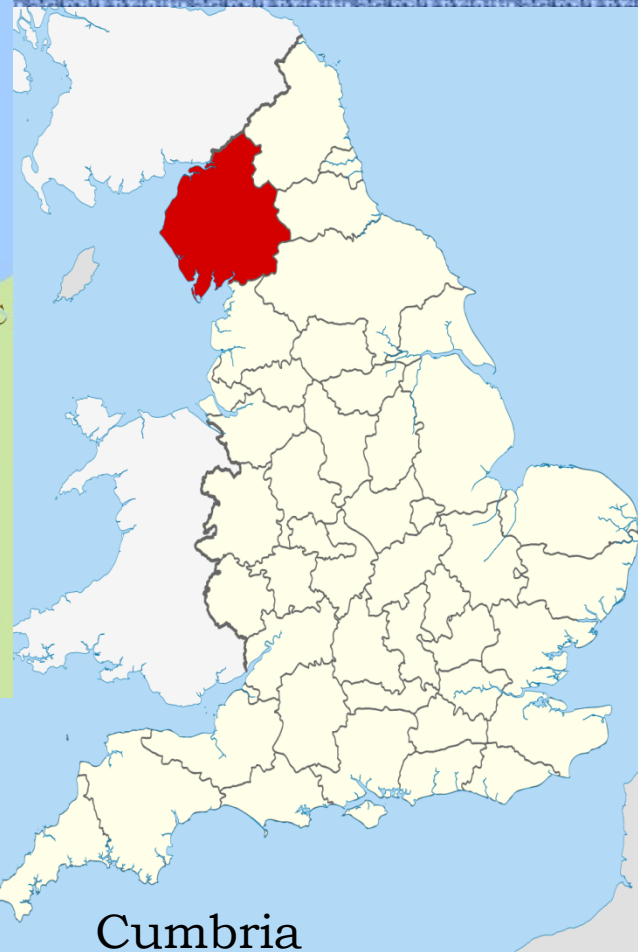
Uncertain Regions now debated by scholars. Either Celtic or Germanic in Roman times.

According to Julius Caesar, the tribes of south east Britain closely resembled those on the opposite shores of the continent in both language and culture but were they Germanic speakers, Celtic speakers or perhaps both?

Coastal tribes to the east of the Rhine were Germanic speakers. Their speech belonged to a language group that would branch out into languages like Dutch, Frisian, Frankish, Flemish, Old Saxon and Old English.

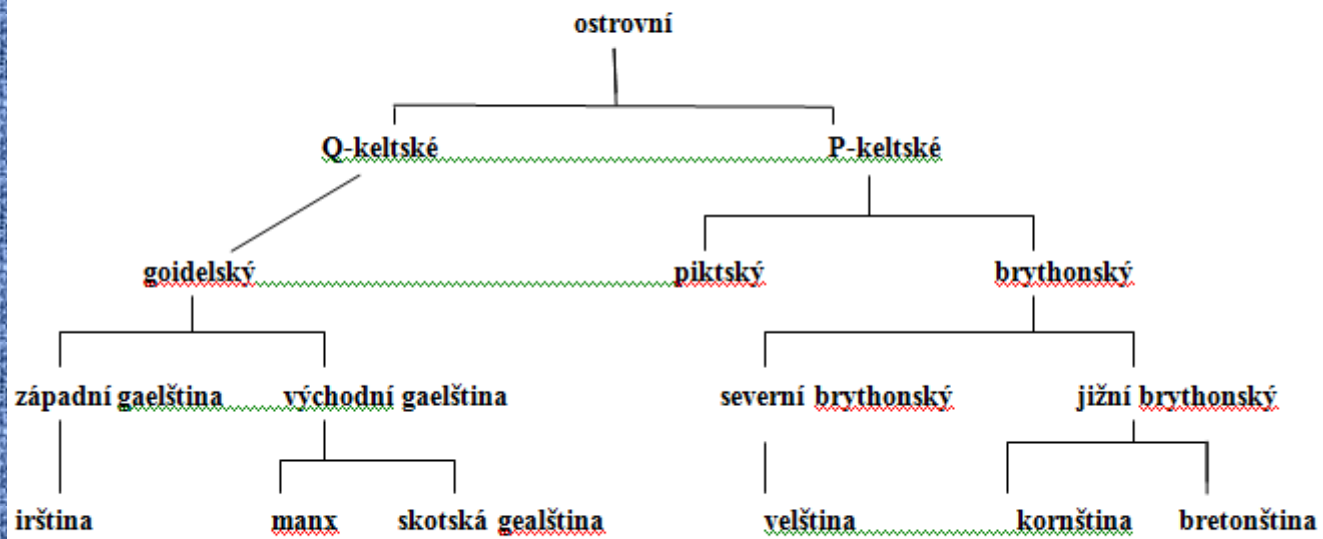
Mouth of the Rhine in Roman times.

Various 'Belgic' tribes living west of the Rhine in Gaul were described by the Romans as 'sprung from the Germans' (from over the Rhine). It is not clear whether their language was Celtic or Germanic.

Cumbria

Moderní keltské jazyky

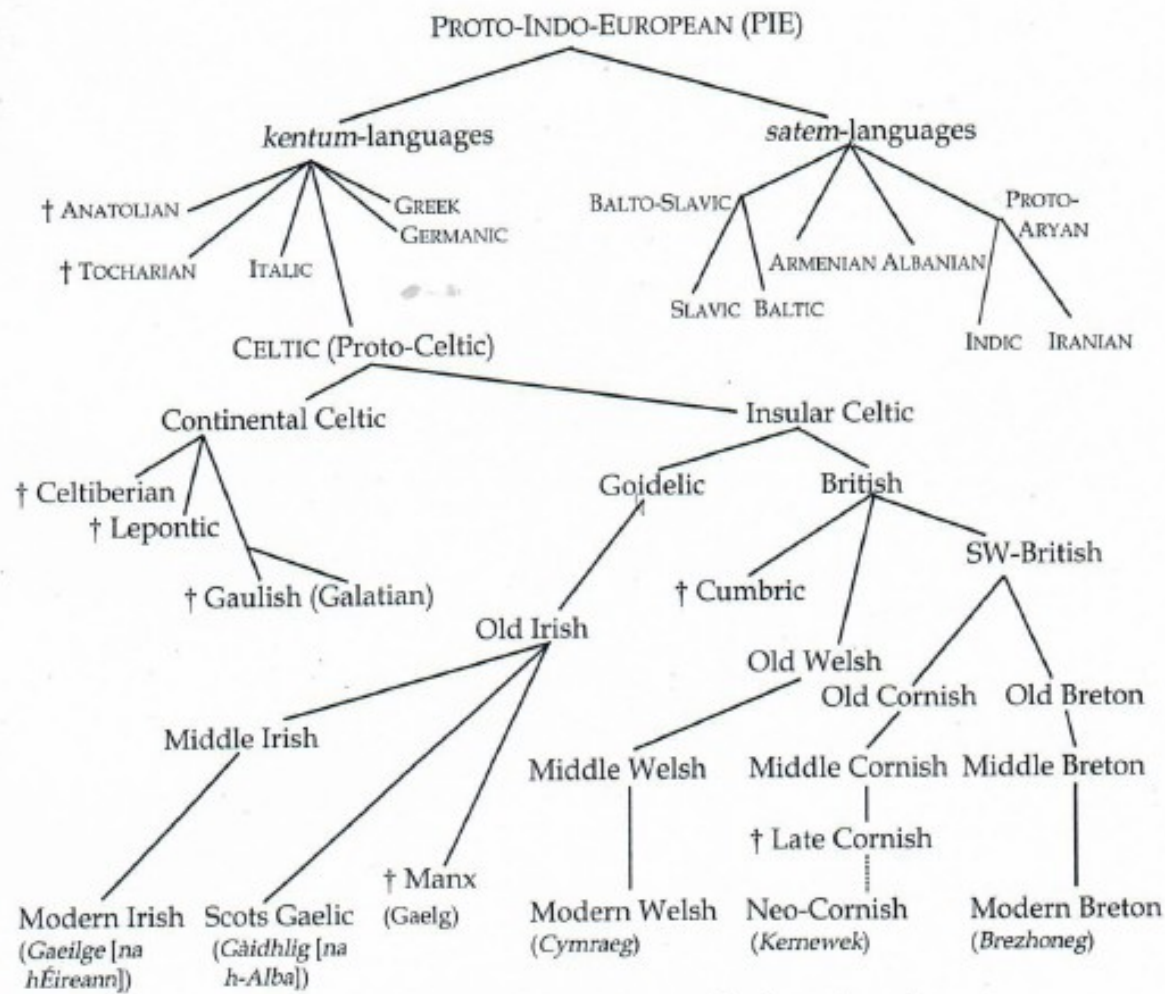

Illustration 1.1: The Celtic languages and the Indo-European family tree; † = extinct

Insular Celtic

Gaelic Celtic

Brythonic Celtic

Komunity mluvící keltskými jazyky v dnešní době, zahrnují:

Wales: cca 500 000 mluvčích (asi 20% populace, hlavně v severním Walesu)

Breton: asi 210 000 mluvčích

Skotsko: asi 58 000 mluvčích

Irština: asi 75 000 mluvčích a L2 mluvčích více než milion v Irské republice

Kornština: pouze několik set mluvčích, pokusy o oživení od konce 20. století.

Manx: poslední rodilý mluvčí zemřel 1974, pokusy o oživení, dnes kolem 2000 mluvčích, jen kolem 100 v každodenní konverzaci.

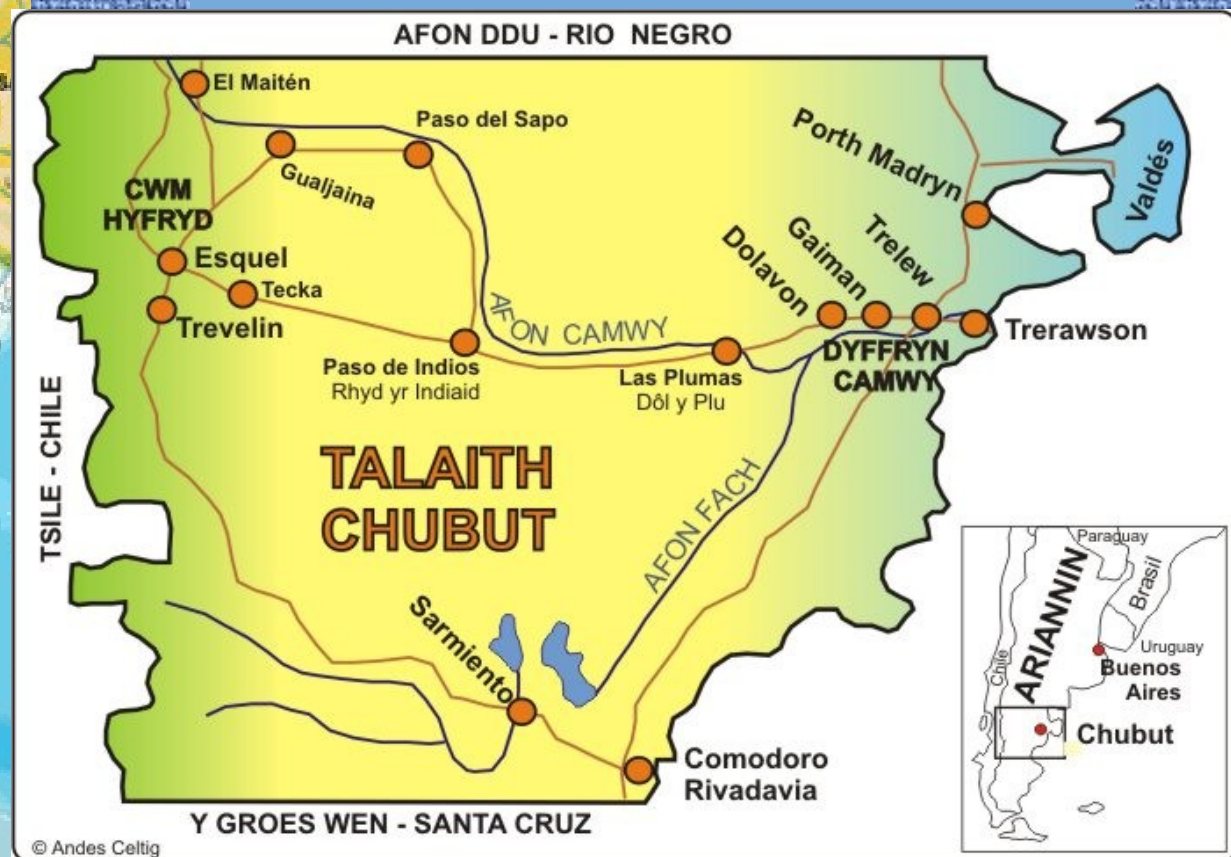

 Areas where Celtic languages are spoken by more than 50% of the population (1991)

 Areas where extinct Celtic languages are being revived

Kolem 1 500 potomků velšské kolonie z konce 19. století a začátku 20. století si stále uchovali svůj původní jazyk. **Y Wladfa** (velš. kolonie) se nachází na pobřeží provincie Chubut a zahrnuje několik osad s velšsky mluvícím obyvatelstvem.

Lingvistické charakteristiky:

Nejvýraznější fonologická změna je ztráta **ie**. ***p**, jež se odehrálo celoplošně již v počátcích historie keltských jazyků.

př. gael. *éan*, velš. *edn, ader*, porovnej s lat. *penna*, řec. *pterón*, ang. *feather*

Keltské jazyky mají několik archaických charakteristik: např. nepřítomnost slovesa „**mít**“, diferenciaci v mužském a ženském rodě u číslovek 3 a 4 (velš. *tri, tair, pedwar, pedair*).

Větná struktura **VSO**:

Scot. gaelš: I am at the door. Tha mi aig an dorus.
(Is I at the door.)

Souhláskové mutace: keltské jazyky mutují úvodní souhlásku. Počet mutací se liší podle jazyka, velština a bretonština mají například tři různé mutace. Mutace jsou stopy závěrečných slabik předcházejících slovních spojení (číslovek, přivlastňovacích zájmen) z historických keltských jazyků.

Initial		Soft (<i>meddal</i>)		Nasal (<i>tnwynol</i>)		Aspirate (<i>llaes</i>)	
c	[k]	g	[g]	ngh	[ŋ̊]	ch	[χ]
p	[p]	b	[b]	mh	[m̥]	ph	[f]
t	[t]	d	[d]	nh	[n̥]	th	[θ]
g	[g]	(disappears)		ng	[ŋ]		
b	[b]	f	[v]	m	[m]		
d	[d]	dd	[ð]	n	[n]		
ll	[l̥]	l	[l]				
m	[m]	f	[v]				
rh	[r̥]	r	[r]				

Modern Welsh
mutations

Initial		Soft (<i>meddal</i>)		Nasal (<i>trwynol</i>)		Aspirate (<i>llaes</i>)	
c	[k]	g	[g]	ngh	[ŋ]	ch	[ç]
p	[p]	b	[b]	mh	[m̥]	ph	[f]
t	[t]	d	[d]	nh	[n̥]	th	[θ]
g	[g]	(disappears)		ng	[ŋ]		
b	[b]	f	[v]	m	[m]		
d	[d]	dd	[ð]	n	[n]		
ll	[l̪]	l	[l]				
m	[m]	f	[v]				
rh	[r̥]	r	[r]				

Possessive Paradigm (car)

my	Fy (NM) i	fy nhar i	our	Ein (0) ni	ein car ni
your	Dy (SM) di	dy gar di	your	Eich (0) chi	eich car chi
his	Ei (SM) e/o	ei gar e/o	their	Eu (0) nhw	eu car nhw
her	Ei (AM) hi	ei char hi			

Welsh	English	base form of mutated word
am flynyddoedd	for years	blynyddoedd
ar daith	on a journey	taith
at gost o £15	at a cost of £15	cost
dan reolaeth	under control	rheolaeth
dros ddwy awr	over two hours	dwy
drwy ddull electronig	by electronic means	dull
gan Lywodraeth Cymru	by the Welsh Government	llywodraeth
heb rybydd	without warning	rhybydd
hyd gopa'r bryn	to the top of the hill	copa
i blant	for children	plant
o orsaf yr heddlu	from the police station	gorsaf
wrth greu swyddi	by creating jobs	creu

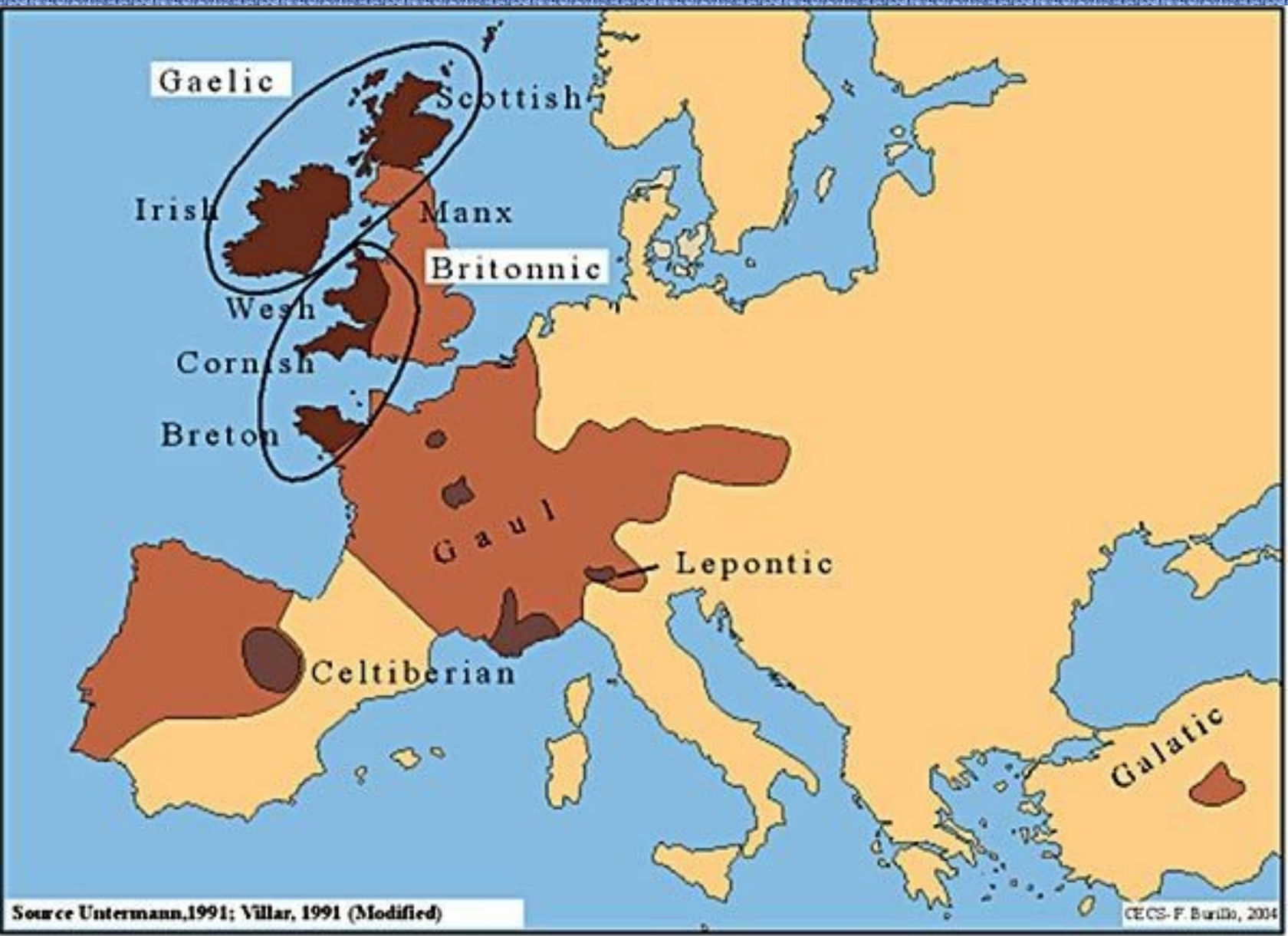
Kontinentální keltské jazyky

Keltské jazyky byly používány na evropském kontinentu do první poloviny prvního tisíciletí n.l.

Největší z těchto jazyků byla **galština**. Galové čítali dohromady několik stovek kmenů, jež obývaly většinu západní a střední Evropy (od Francie přes Švýcarsko, severní Itálii až do Maďarska). Jeden z hlavních kmenů (**Galatové**) se dokonce usadil v **3.stol. př.n.l.** ve střední **Anatolii**. Galové jsou známí výpady na Řím ve **4. stol. př.n.l.** Postupně však byly galské kmeny asimilovány do římské populace. Galština byla stále používána jakožto izolovaný jazyk v polovině 1. stol. n.l v centrální Anatolii. Většina dochovaných galských ukázek je psáno v římské a řecké abecedě.

Lepontština byl jazyk používaný keltskými kmeny v severní části Itálie a není jisté zda se nejednalo pouze o dialekt galštiny. Většinou jde o nápisy na hrobech. Nejstarší příklady lepontštiny patří mezi **nejstarší dochované příklady** keltského jazyka vůbec (**6. stol. př. n.l.**)

Source Untermann, 1991; Villar, 1991 (Modified)

CECS-F. Burillo, 2004

Keltiberský (hispanokeltský) jazyk byl používán keltskými kmeny, které se přesídlily v polovině **1. tis. př. n.l. do severovýchodního Španělska**. Většina dochovaných písemných památek pochází z 2. a 1. stol. př.n.l. A jsou psány abecedou, jež používali Iberové.

**Iberia before Carthaginian conquests
c. 300 B.C.**

Linguistic groups:

- Turdetanian
- Tartessian (residual)
- Celtic
- Iberian
- Aquitanian (Proto-Basque)
- Indo-European (pre-Celtic)

Ethno-geographic groups:

Turdetani Major groups

- ANTESANI Secondary communities

Main colonial foundings:

- Phoenician / Carthaginian
- Greek

Ireland **ULSTER**

4
**Ancient
Provinces**

